

AUN

HOE BELANGRIJK ZIJN FRAGMENTEN VAN PELGRIMSTEKENS

Door: H.J.E. van Beuningen

In het maartnummer van 'The Coinhunter' worden onder de vraagstelling "Hoe belangrijk zijn fragmenten van pelgrimsinsignes", drie fragmenten afgebeeld welke door metaaldetectorzoekers zijn gevonden, en aan de redactie ter determinatie toegezonden. Ook wanneer men beschikt over een kaartstelsel waarin meer dan 2500 verschillende typen religieuze en profane insignes zijn opgenomen, levert de identificatie van deze drie afgebeelde fragmenten reeds genoeg problemen op.

Amsterdam" (blz. 389, afb. 738) onder de naam 'Amsterdammertje' bekend staat. De beschrijving vermeldt de tekst: "ELAOSEWLOAI" en verwijst naar een aantal elders gevonden soortgelijke insignes waarvan de tekst telkens verschillend is al zouden deze insignes gemeen hebben dat alle teksten met "AI" of "IA" zouden beginnen of eindigen.

Als datering wordt de eerste helft van de 14e eeuw genoemd.

Tenslotte wordt opgemerkt dat de betekenis van de afgebeelde figuur, de tekst en de

plaats van herkomst nog onduidelijk blijven.

Deze publicatie verscheen in 1977 en sedertdien zijn een niet onaanzienlijk aantal vergelijkbare insignes gevonden die echter onderling telkens afwijken, vooral ook wat de teksten betreft. Die teksten stellen ons voor raadsels omdat nog steeds niet duidelijk is of en zo ja wat bedoeld wordt. Om enkele voorbeelden te noemen, "VIVIVIVI" of "IONTVDONA" of "MITOAVDO" of "ANODUNTOI" dan wel "TONIVTORI". Ik kan nog meer andere en weer afwijkende teksten noemen.

Vast staat dat er sedert het in Amsterdam in 1966 gevonden insigne in eigen land maar ook daarbuiten - met name mogen worden genoemd de vondsten gedaan in Londen aan de oevers van de Thames - vele tientallen soortgelijke insignes gevonden zijn. Bij het hier afgebeelde fragment blijkt dat er sprake is van van de letters met een interpunctie van telkens drie punten. Duidelijk leesbaar zijn de letters "A:V:M:O:A:-:-:" waarbij dus de laatste twee letters ontbreken. Omdat ik tot dusverre geen andere buste-insigne ken met de hier genoemde letters is het onmogelijk aan te geven welke letters ontbreken.

Wij moeten dus afwachten tot één van U --

Het hierboven afgebeelde insigne kan door de mijter die gedragen wordt zonder twijfel als een religieus bisschops insigne worden geïdentificeerd. Maar om welke bisschop het zich hier handelt is heel wat moeilijker te beantwoorden. Want in dit geval ontbreekt het onderste deel van het gelaat zodat men niet weet of een bisschop met baard - dan zou het een insigne van Servatius kunnen zijn, dan wel zonder baard waardoor het een insigne van Thomas à Becket kunnen zijn - wordt getoond. Servatius aanbeden in Maastricht en Thomas in Canterbury, of Kantelberg zoals het in de Middeleeuwen in onze streken werd genoemd, waren beide bisschoppen welke een belangrijke plaats in het religieuze beleven hebben ingenomen. Zekerheid in de vraag om welke bisschop het gaat kan alleen verkregen worden wanneer een gaaf insigne gevonden wordt waarop een bisschop is afgebeeld met een mijter waarop dezelfde versiering voorkomt als op het afgebeelde exemplaar.

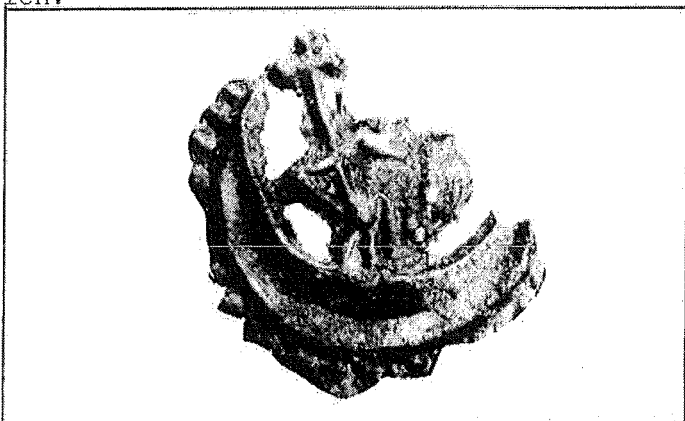
De volgende insigne is een typisch voorbeeld van een veel voorkomend type dat sedert de publicatie "Opgravingen in

The Coin Hunter, 8^e jrg juni/juli 1989 No. 30

een buste-insigne vindt waarop de tekst wel compleet voorkomt. Of die letters dan telkens een beginletter van een woord betreffen valt niet met zekerheid te zeggen. Want het verhaal wordt nog veel gecompliceerder wanneer men antwoord moet geven op de vraag waarvoor deze buste-insignes bestemd waren en door wie en onder welke omstandigheden, deze gedragen werden. Want dat ze gedragen werden staat vast en blijkt uit de naald die zich aan de achterzijde bevindt. Wel mag men aannemen dat het zich hier niet om een specifiek pelgrimsinsigne handelt maar dat het een profaan insigne betreft dat in grote getale in omloop moet zijn geweest. Niet uitgesloten is dat van letters gebruik gemaakt werd als decoratief element en dat het helemaal niet in de bedoeling heeft gelegen met deze letters een woord of een bepaalde betekenis in zinsverband aan te duiden.

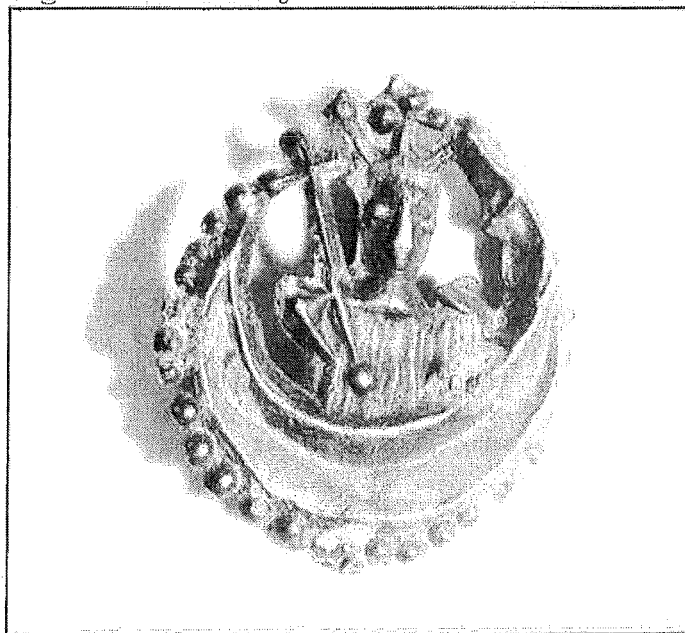
Ook op vroege rekenpenningen komen willekeurig gegroepede letters voor zonder tekstverband. Ook bij dit fragment blijken dus vragen te rijzen waarop vooralsnog het antwoord niet gegeven kan worden. Nog wel een opmerking over de datering. Ook al werd in Amsterdam het buste-insigne in een archeologische context van de eerste helft 14e eeuw gevonden dan nog heb ik grote aarzelingen een zo vroege datering voor buste-insignes in het algemeen aan te houden. Uit vondstomstandigheden van andere insignes van dit type lijkt een datering 15e eeuw meer terecht.

Resteert het derde, hieronder afgebeelde fragment, waarbij een liggende halve maan-cirkel en een kruisstaf te herkennen vallen.

Uit eigen collectie (inv.nr.0090) kan in dit geval een welhaast identiek, vrijwel gaaf, insigne worden afgebeeld dat in Amsterdam gevonden werd. Alleen ontbreekt het hoofd van het Christuskind maar duidelijk herkenbaar zijn de gekroonde Maria en de kruisstaf. Dit type insigne komt in Nederland minder veelvuldig voor dan in

Engeland waar wederom vooral uit de Thames-oevers een groot aantal vergelijkbare insignes tevoorschijn kwamen.

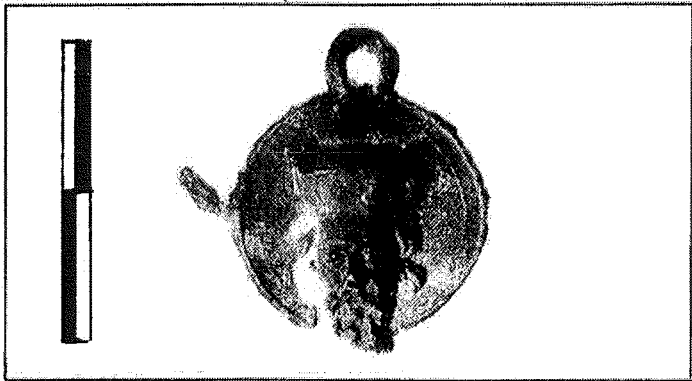

Mitchiner beschrijft in zijn "Medieval Pilgrim & Secular Badges" op blz.234 en 235 niet minder dan 16 vergelijkbare insignes welke begin 16e eeuw gedateerd worden en die verwijzen naar de aanbidding van Maria ter hemelvaart in Walsingham (East Anglia - U.K.). In de 16e eeuw was dit een van de veelvuldig voorkomende insignes en het lijkt mij waarschijnlijk dat ook het hier afgebeelde fragment van een Walsingham insigne afkomstig is.

De redactie deed in het maartnummer een oproep om toch vooral fragmenten van insignes zorgvuldig te bewaren en te laten determineren. Een foto of een tekening kan al aanwijzing geven terwijl in twijfelgevallen rechtstreeks contact met de vinder kan worden opgenomen. Ieder fragment kan een bijdrage leveren bij de determinatie van andere insignes. Daarom valt te hopen dat deze oproep op uw medewerking resultaat zal hebben want daarmee is ons betere inzicht in de geschiedenis en betekenis van middeleeuwse religieuze en profane insignes in hoge mate gediend. Juist door de grote kwetsbaarheid en vergankelijkheid van de insignes welke uit een lood-tin alliage zijn gegoten levert ook ieder fragment een bijdrage in onze kennis op.

H.J.E. van Beuningen - Cothen.

Uit het aangeboden materiaal volgen hier reeds de eerste reakties:

Afb.1. Hoofd van Heilige.

Het betreft hier met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid een fragment van een ADRIANUS-insigne. Het kleine uitsteeksel ter linkerzijde heeft dan betrekking op het zwaard dat de Heilige droeg. Het kleine voorbehoud dat ik maak is een gevolg van het feit dat ook de in Neuss aanbeden Quirinus insignes kent met praktisch identieke hoofdtooi, alsmede met bovenaan een bevestigingssoog. Adrianus werd als pestheilige zeer intensief aanbeden en van dit insigne zijn mij veel gave exemplaren bekend. Het is belangrijk te weten dat dit type ook in Zwolle is terechtgekomen. Adrianus werd in Geeraardsbergen (België) aanbeden. Datering tweede helft 15e eeuw.

Afb.2. Rocamadour insigne.

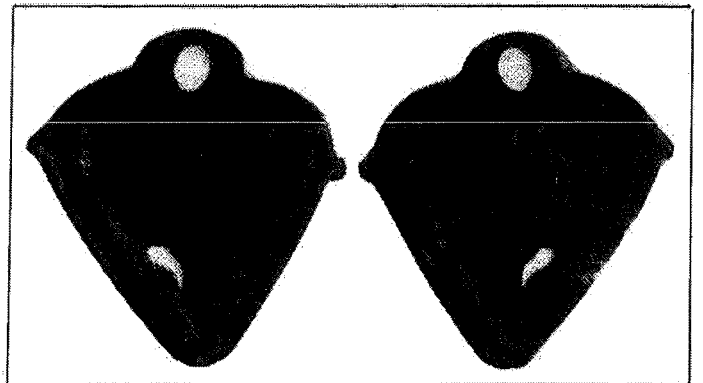
Het hier afgebeelde insigne heeft betrekking op O.L.V. welke in Rocamadour aanbeden werd. Het opschrift luidt: "+ SIGILLVM: BEATE MARIE: DE ROCAMADOR". De twee bovenste bevestigingsogen ontbreken maar verder een fraai en gaaf insigne. Van dit type zijn er de laatste jaren wel meer exemplaren gevonden o.m. in Zeeland en Kampen. Dit laatste insigne is iets minder gaaf bewaard gebleven. Bij zorgvuldige beschouwing zal waarschijnlijk blijken dat oorspronkelijk aan weerszijden telkens drie bevestigingsogen

aanwezig zijn geweest.

Afb.3. O.L.V. Maria draaginsigne.

Afbeeldingen van O.L.V. Maria komen betrekkelijk veel voor zonder dat deze direct in relatie te brengen zijn met een specifieke pilgrimsplaats. Er hoeft in dit geval dus niet direkt sprake te zijn van een pilgrimsinsigne. Bijzonder is het bewaard gebleven glasplaatje omdat deze bijna altijd door breuk of erosie verdwenen zijn. Men mag aannemen dat tussen de afbeelding van Maria met het kind en het glasplaatje een gekleurde achtergrond b.v. van papier of perkament heeft gezeten welke uiteraard verloren is gegaan. Maar verder is het een prachtig gaaf bewaard exemplaar. De datering van dit insigne valt in de tweede helft van de 16e eeuw.

Afb.4. O.L.V. Maria draaginsigne.

Een hartvormig insigne met kruismotief en eveneens O.L.V. met kind (zeer stylistisch). De Mariafiguur heeft in haar linkerhand een lelie. Datering als no.3.